

CZETTLER JENŐ

A magyar állam mezőgazdasági szociálpolitikája

Budapest, 1905, Stephaneum Nyomda Rt. 1–25.

Czettler Jenő, czétényi (1879–1953) jogász, közgazdász, egyetemi tanár. Budapesten és Berlinben végzett jogot, 1901-ben doktorált, majd a Földművelésügyi Minisztériumban külkereskedelmi kérdésekkel foglalkozott. A magyarországi agrárkérdés és agrár-szociálpolitika egyik legfontosabb elméleti szakembere. 1906-ban részt vett a mezőgazdasági cseléd- és munkástörvény előkészítésében. 1908-ban Berlinben a mezőgazdasági szociálpolitikát, a skandináv államokban a mezőgazdasági szövetkezeteket tanulmányozta. 1914 elején meghonosította a gazdagimnáziumot. Az első világháború idején a hadügyminiszter mellett működő legfőbb gazdasági tanács és a hadsereg-főparancsnokság gazdasági tanácsadó tagja. 1918 után elhagyta az egyetemi katedrát és a Magyar Gazdaszövetség igazgatója lett. A Mezőgazdasági Társaság főtitkáráként részt vett a várható forradalmi mozgalmak elleni szervezkedésben. A Tanácsköztársaság idején eltiltották a tanítástól, annak bukása után újjászervezte a Gazdaszövetséget. A két világháború közötti időszakban tudományos és egyetemi oktatói tevékenységet folytatott. A második világháborút követően rövidesen a kommunista hatalom látókörébe került, mint „reakciós”. 1950 őszétől az ÁVH megfigyelte, majd 1950. december 18-án letartóztatták, s 1951 folyamán a Grósz-perben zárt tárgyaláson 10 társával Jónás Béla tanácsa a „népköztársaság megdöntésére irányuló szervezkedés kezdeményezése és vezetése” bűnében elsőfokon, majd 1952-ben másodfokon 12 év börtönre, vagyonelkobzásra és a közügyektől való 10 éves eltiltásra ítélte. 1953-ban börtönben halt meg.

Amint láttuk, a magyar mezőgazdasági munkás védelmét nagyban és egészében az 1898. II. tc. konstruálta. De tekintettel arra, hogy a törvény létesítésekor főleg a munkaszerződésből folyó jogviszony lebegett a törvényhozó szeme előtt, abból a szoros értelemben vett munkásvédelmi intézkedések hiányoznak. Ezek közül legsürgősebben az egészséget védő intézkedések volnának pótlandók. Mert igaz ugyan, hogy a szabad levegőn, elszórtan dolgozó munkás a ragályozásnak s a betegségeknek nincs oly mértékben kitéve, mint az ipari munkás, azonban a trachoma és más járvány gyors terjedése azt bizonyítja, hogy a mezei munkások egészségének védelme szilárdabb alapokra volna fektetendő. Ott, ahol sok munkás dolgozik egy tömegben, legalább hetenkint egyszer, rendes orvosi vizsgálatról kellene gondoskodni. Ma ez még természetesen kivihetetlen, mert kellő számú orvosunk nincsen. Ha egyszer azonban az orvosi közszolgálat államosíttatik, s ha az Országos Gazdasági Munkás- és Cselédségélypénztár

gondoskodási körébe a betegsegélyezést is bevonja²⁷ (ez természetesen csak az állami támogatás esetén lehetséges), akkor a munkások egészségügyi védelme könnyen lesz keresztülvihető. A munkásvédelem egyik igen fontos követelménye az is, hogy különösen az idegen vidékről jött aratómunkások számára a munkaadó megfelelő alvóhelyekről gondoskodjék. Ma többnyire ólakban vagy a szabad ég alatt hálnak s minden intézkedés hiányzik arra nézve, hogy a férfiak és a nők egymástól elkülönített helyiségekben pihenhessék ki a napi munka fáradalmait. Sok uradalomban a cselédlakások is száználmas állapotban vannak. Egy helyiségben két-három család lakik. Ez állapot morális és higiénikus hátrányain a munkaadó nagyobb megterhelése nélkül akként lehet segíteni, ha nagyobb pénzüzetektől miként Poroszországban, olcsó amortizációs kölcsönöket adnak cselédlakások építésére. A női és a gyermekmunka különös védelme is hiányzik az 1898. II. tc. és az ezt követő törvényekből. E reformnak jogelvvé emelése természetesen sok nehézségbe ütközik, mert a mezőgazdasági munka természete egészen más, mint az ipari munkáé, amelynél bizonyos normális, általános érvényű szabályok könnyen föllállíthatók. A mezőgazdaságban pl. a gyermekmunka általában véve nem vezet a testi erőnek oly fokú kizsákmányolásához, mint az iparban, miután ott inkább az őrzés, az ide-oda szaladgálás képezi szolgálatainak lényegét s a női munka is rendszerint könnyebb, mint a férfi teendője. Azonban némely lelkiismeretlen munkaadó, de még inkább a kisbirtokos szülő valóban testet-lelket ölő munkát ró a szegény fejlődő gyermekre (éppígy a női munka kíméletlen kihasználása is gyakori a kis üzemekben). Törvényhozás útján kellene gondoskodni arról, hogy ilyen esetek elő ne fordulhassanak, illetve megtoroltassanak.

A munkaidő általános szabályozása a mezei munkánál szokásos részben miatt a munkás érdekét sértené s ezért törvényhozási megállapítása csak nagy elővigyázattal eszközölhető. Egyes munkanemeknél azonban (pl. vízépítési, erdei stb. munka) a normál munkanap minden nehézség nélkül keresztülvihető. Mindezen reformok természetesen nem teszik szükségszerűvé az 1898. II. tc. megváltoztatását, novelláris úton is meg lehet azokat valósítani.

A munkásosztály anyagi helyzetének javítását szolgáló állami intézmények²⁸ további kiépítése is kívánatos. A parcellázás nagyobb arányokban művelendő s abba a külföldre vándorolt mezőgazdasági munkások is bevonandók, annyival is inkább, mert visszatelepítésük ily módon könnyebben sikerül, másodszer mert ők többnyire elegendő anyagi eszközzel is rendelkeznek a parcellázáshoz szükséges összeg előteremtésére.

A munkásosztály sorsának javítása körül nagy hivatása van a szövetségi eszmének, amellyel oly nehezen tudnak vagy akarnak a mezei munkások megbarátkozni. Pedig ha valami segíthet rajtuk, az a szövetségés. Termelőszövetkezetet a mezőgazdaságban bajos létrehozni, miután a üzem természete individuális, de a háziipar nagyobb arányú fejlődése csak úgy remélhető, ha a munkások és kigazdák anyagbeszerző és értékesítőszövetkezetbe tömörülnek. Éppen így a munkáslakások építése is csak akkor

---

27 Sok idővel az összes mezőgazdasági munkásosztály kötelező nyugdíjbiztosítása is létesítendő.

28 Mondanom sem kell, hogy az állam legfőbb törekvése az intenzívebb gazdálkodási módok s a mezőgazdasági gyáripar terjesztésére irányuljon, mert a helyes munkamegosztás csak ettől remélhető.

vesz nagyobb, szinte általános lendületet, ha a munkások építőszövetkezeteket alapítanak s a szövetkezeteket részint segéllyel, részint kamatmentes kölcsönrel támogatná mind az ideig, míg annyira meg nem erősödnek, hogy támogatás nélkül, a saját erejükből képesek lesznek megélni.

A munkásosztály kultúrnívójának emelése terén is lehetne az állam szociálpolitikájának intenzitását fokozni. Ma a munkás a népiskolában csak a műveltség technikai részét sajátítja el, s a különféle szaktanfolyamok sem juttatják kellő szociális, jogi, közigazgatási s kultúrismeretekhez. Mohó tudni vágyását ezért ott elégíti ki, ahol tudja, s többnyire káros befolyások alá kerül. Az államnak a munkásosztály fölvilágosítására nemcsak folyóiratokat kellene kiadnia, hanem az egész országban rendszeres szociális kurzusokat szervezhetne külön e célra képezett vándorelőadók segítségével.²⁹ Ott, ahol a kisbirtokos és a munkásosztály között szakadás még nem állott be, mindkét osztály gazdakörökbe tömörítendő, hogy ez összefoglaló keretek a vándor szociális előadók-nak szervezett hallgatóközönséget biztosítsanak.

Végül még egy igen sürgős és igen fontos reform vár megvalósításra, amely nélkül mezőgazdasági szociálpolitikánk nagyobb arányú fejlődése elé szinte elháríthatatlan akadály tornyosul. A helyes szociális politika alapelve a prevenció: minden bajt lehetőleg megelőzni. De hogyan lehetséges ez, ha az államnak hiányoznak azon szervei, amelyeknek segítségével a baj lokális okai kimutathatók? A munkásviszonyokat jobbra csak a száraz statisztikai adatokból ismerjük, no meg a közigazgatási bizottságok sablonos jelentéseiből. Maguk a hatóságok (tisztelet a kivételnek!) többnyire csak akkor érdeklődnek a munkásnép helyzete iránt, ha az elégtelenség valamely munkáslázadás képében, konkrét eset gyanánt áll előttünk. Pedig akkor már késő, mert a szociális fertőzés csirái szétterjedtek az egész beteg testben. Az állami szociálpolitikának szüksége van oly szervre, amelynek speciális feladatát a munkásügyek tanulmányozása képezi. Országrészenként, esetenként a szociális mozgalom által inficiált minden vármegyében egy-egy munkásfelügyelőség szervezendő, amelynek kötelessége a munkásviszonyok tanulmányozása, erre vonatkozó jelentések készítése, végül a munkásközvetítés ellenőrzése volna. Az adminisztratív ügyekben az 1898. II. tc. által kijelölt hatóságok továbbra is illetékesek maradnának, sőt a mezőgazdasági munkásfelügyelő egyik legfontosabb hivatása lenne a jegyzőket és a főszolgabírákat buzdítani és ellenőrizni, hogy ezek a munkásvédelemmel intenzívebben foglalkozzanak s minden észlelhető gazdasági vagy társadalmi helyzetváltozást a felsőbbség tudomására hozzanak.

Ily munkásfelügyelőségek nemcsak a belföldön, de külföldön is létesítendőek volnának. Tudvevőleg a magyar vándormunkások úgy Németország, mint Románia gazdasági életében évről évre nagyobb szerepet játszanak. Ők nem tekinthetők kivándorlóknak, mert lakásuk, családjuk Magyarországon van, s csak a nyári munkaszezonra mennek ki s télire összetakarított pénzzel megrakodva, visszatérnek. Természetes, hogy míg hazánkban a kereseti viszonyok nem javulnak, a kivándorlásnak ezen, hazánkra nézve kedvezőbb formája akármily erélyes intézkedéssel sem lesz

29 E célra, mint a múlt évi szociális kurzuson tartott előadásomban kifejtettem, a főiskolai ifjúság ereje volna igénybe vehető a nyári szünetben.

megakadályozható. Tehát arra kell törekednie az államnak, hogy vándormunkásainkat a külföldi expedíció alkalmával minden nagyobb kellemetlenségtől megoltalmazza. Ma vándormunkásaink a külföldön jóformán védelem nélkül állanak. Tulajdonképpen munkásszerződésük (olyan pl. mint aminőt Olasz- és Franciaország a múlt évben kötöttek egymással) egyetlen országgal sincsen, a konzulátusok pedig részint nyelvi, részint kényelmi szempontból nem elegendnek a magyar munkás és az idegen munkaadó egyes-bajos dolgaiba. A fontosabb szomszéd államokkal, a betegsegélyezésre, munkásközvetítésre stb. is kiterjedő munkaszerződés volna kötendő s ebben a külföldi munkásfelügyelőségek ügyköre is megállapítandó lenne, hogy azok ne csupán a külföldi munkásviszonyok, a szociális haladás megfigyelőállomásai legyenek, hanem a hatóságoknál is közbenjárhassanak a magyar munkások érdekében.

A munkásfelügyelőségek nem adminisztratív jellegű jelentéseinek, tanulmányainak értékesítése céljából egy szociális központi hivatalt kellene létesíteni, amely az összegyűjtött anyagot földolgozná, a szükséges intézkedésekre nézve (legyenek azok gazdaságiak vagy társadalmiak) előterjesztéseket, javaslatokat tenne s a szociálpolitikai törvényjavaslatokat elkészítené. E központi hivatal a szociális nevelésnek is legfőbb orgánumát képezné s a nép fölvilágosítására szolgáló összes kultúreszközök (nyomtatványok, könyvtár stb.) fölhasználásáról rendelkezne. E központ vagy a minisztérium munkásügyi osztályának keretében működne (mint ma a munkásközvetítés), vagy mint különálló mezőgazdasági szociális múzeum szervezetenek s ez esetben terjedelmes szociálpolitikai könyvtárral s a mezőgazdasági szociálpolitika haladását feltüntető szemléleti eszközökkel is felszerelendő volna.

De bármily reformokat létesítünk is a mezőgazdasági szociálpolitika terén s ez intézményeknek bármily nevelő hatása legyen is a magyar társadalomra, különösen a tisztviselői karra, az állam szociálpolitikájának jóságát és belbecsét mégis azon tényezők munkálkodása határozza meg, amelyek a szociális intézmények vezetésére törvény szerint hivatvák. Azért Önöknek, Magyarország jövőndő tisztviselőinek s a magyar társadalom hivatott vezetőinek ma sem mondhatok mást, mint amire ezelőtt egy évvel kértem Önöket, amidőn e helyről a magyar ifjúság szociális föladatait ismertettem: tehetségük egész erejével tanulmányozzák a szociális kérdést és igyekezzenek a szerzett tapasztalatokat jövő hivatásuk körében becsülettel érvényesíteni, mert ne feledjék, hogy hazánk előrehaladása elsősorban gazdasági alapépítményének jóságától és társadalmi struktúrájának erősségétől függ.